

Александра Булатовић
Срђан Кораћ

Корупција и развој модерне српске државе

Издавачи

Центар за менаџмент, Београд

и

Институт за криминологишка и социолошка истраживања,

Београд

© 2006

Рецензенти

Предраг Марковић

Даниел Бариф

Компјутерска обрада

Борђе Јовановић

СIP - Каталогизација у публикацији

Народна библиотека Србије, Београд

343.352 (497.11) "18/19" (082)

КОРУПЦИЈА и развој модерне српске

државе / уредници Александра Булатовић,

Срђан Кораћ. - Београд : Центар за

менаџмент: Институт за криминологишка и

социолошка истраживања, 2006 (Београд :

Стандард 2). - XXVIII, 150 стр. ; 23 cm

Стр. VII-XXXVII : Развој модерне српске

државе у контексту корупције / Александра

Булатовић, Срђан Кораћ.

Напомене и библиографске референце уз

текст.

ISBN 86-83289-06-0

а) Корупција - Србија - 19-20в - Зборници

COBISS.SR-ID 131152140

САДРЖАЈ

РАЗВОЈ МОДЕРНЕ СРПСКЕ ДРЖАВЕ
У КОНТЕКСТУ КОРУПЦИЈЕ

Александра БУЛАТОВИЋ

Срђан КОРАЋ

vii

КОРУПЦИЈА У ВРЕМЕ ВЛАДАВИНЕ МИЛОША
ОБРЕНОВИЋА

Владан ЈОВАНОВИЋ

1

АФЕРА БЕЛИМАРКОВИЋ — НЕПОТИЗАМ
И КОРУПЦИЈА У КНЕЖЕВИНИ СРБИЈИ

Александар Р. МИЛЕТИЋ

11

ЖЕЛЕЗНИЧКА АФЕРА
Горан АНТОНИЋ

19

КОРУПЦИЈА У ВОЈСЦИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ
ОД 1906. ДО 1912. ГОДИНЕ

Александар Р. МИЛЕТИЋ

23

ПРВИ СВЕТСКИ РАТ И КОРУПЦИЈА

Александар Р. МИЛЕТИЋ

31

АФЕРА СА РАТНИМ ПЛЕНОМ

Горан АНТОНИЋ

41

БЕЧКА АФЕРА

Горан АНТОНИЋ

45

АФЕРА ОМНИЈУМ СЕРВ
Горан АНТОНИЋ

49

САДРЖАЈ

РАЗВОЈ МОДЕРНЕ СРПСКЕ ДРЖАВЕ У КОНТЕКСТУ КОРУПЦИЈЕ <i>Александра БУЛАТОВИЋ</i> <i>Срђан КОРАЋ</i>	vii
КОРУПЦИЈА У ВРЕМЕ ВЛАДАВИНЕ МИЛОША ОБРЕНОВИЋА <i>Владан ЈОВАНОВИЋ</i>	1
АФЕРА БЕЛИМАРКОВИЋ — НЕПОТИЗАМ И КОРУПЦИЈА У КНЕЖЕВИНИ СРБИЈИ <i>Александар Р. МИЛЕТИЋ</i>	11
ЖЕЛЕЗНИЧКА АФЕРА <i>Горан АНТОНИЋ</i>	19
КОРУПЦИЈА У ВОЈСЦИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ ОД 1906. ДО 1912. ГОДИНЕ <i>Александар Р. МИЛЕТИЋ</i>	23
ПРВИ СВЕТСКИ РАТ И КОРУПЦИЈА <i>Александар Р. МИЛЕТИЋ</i>	31
АФЕРА СА РАТНИМ ПЛЕНОМ <i>Горан АНТОНИЋ</i>	41
БЕЧКА АФЕРА <i>Горан АНТОНИЋ</i>	45
АФЕРА OMNIUM SERB <i>Горан АНТОНИЋ</i>	49

ЗЛОУПОТРЕБЕ СА ОБВЕЗНИЦАМА РАТНЕ ШТЕТЕ У КРАЉЕВИНИ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА ШТА ПРЕДСТАВЉА И КАКО СЕ СУОЧИТИ СА ЊОМ	53
<i>Александар Р. МИЈЕТИЋ</i>	
ЧИНОВНИЧКА КОРУПЦИЈА НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ У ПЕРИОДУ ДРЖАВНОПРАВНОГ ПРОВИЗОРИЈУМА	61
<i>Горан АНТОНИЋ</i>	
СТОЧНА АФЕРА	67
<i>Горан АНТОНИЋ</i>	
АФЕРА АДАМСТАЛ	71
<i>Горан АНТОНИЋ</i>	
АФЕРА ОКО ШУМСКОГ ПОСЕДА МАНАСТИРА ДЕЧАНИ	77
<i>Горан АНТОНИЋ</i>	
АФЕРА ТЕОКАРЕВИЋ	81
<i>Горан АНТОНИЋ</i>	
АФЕРА СА ИЗДАВАЊЕМ ПАСОША	85
<i>Горан АНТОНИЋ</i>	
АФЕРА ТУРН-ТАКСИС	89
<i>Александар Р. МИЈЕТИЋ</i>	
ЧИНОВНИЧКА КОРУПЦИЈА У КРАЉЕВИНИ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА	93
<i>Александар Р. МИЈЕТИЋ</i>	

ЗЛОУПОТРЕБЕ БУЏЕТА КРАЉЕВИНЕ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА <i>Александар Р. МИЈЕТИЋ</i>	101
СКУПШТИНСКИ АНКЕТНИ ОДБОР ЗА БОРБУ ПРОТИВ КОРУПЦИЈЕ <i>Горан АНТОНИЋ</i>	109
ДРУГА СТРАНА МИТА О „СРПСКИМ НАЦИОНАЛНИМ РАДНИЦИМА” У МАКЕДОНИЈИ <i>Владан ЈОВАНОВИЋ</i>	113
КАКО ЈЕ УГОВАРАНА ИЗГРАДЊА МОСТА ПРЕКО САВЕ У БЕОГРАДУ — ПОЛИТИКА И(ЛИ) КОРУПЦИЈА <i>Владимир ЦВЕТКОВИЋ</i>	121
АФЕРА „БАТИЊОЛ” У СКУПШТИНИ КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ <i>Владимир ЦВЕТКОВИЋ</i>	129
КОРУПЦИЈА ДРЖАВНИХ ЧИНОВНИКА У НАШИЧКОЈ АФЕРИ <i>Горан АНТОНИЋ</i>	137
АФЕРА „ГРАНАП” — СМРТНА КАЗНА ЗБОГ КОРУПЦИЈЕ <i>Срђан ЦВЕТКОВИЋ</i>	143

РАЗВОЈ МОДЕРНЕ СРПСКЕ ДРЖАВЕ У КОНТЕКСТУ КОРУПЦИЈЕ

**Александра БУЛАТОВИЋ
Срђан КОРАЋ**

Србија се на почетку двадесетпрвог века после погубног искуства проживљеног у вишедеценијском социјалистичком „експерименту” и симулираној демократској пракси ауторитарног поретка из деведесетих година минулог века, налази у стању преображаја — данас популарно речено „транзиције”, једнако као сто година раније. Биланс промена неоставља простор за различита тумачења. На преласку из деветнаестог у двадесети век пред политичку елиту и друштво младе државе осамостаљене од Отоманске империје оштро се поставило питање, изнова актуелизовано политичким променама од 2000. године: како за кратко време надокнадити деценије пропуштеног цивилизацијског и културног развоја и стићи развијене земље. Одговор дат пре једног века није изгубио на значају ни данас: Србију је могуће увести у ред савремених уређених друштава једино доследним спровођењем свеобухватног процеса модернизације. На почетку двадесетпрвог века модернизовати Србију значи осмислити и спровести ваљану реформску јавну политику у правцу обнове раније постојећих и изградње нових институција демократског поретка, владавине права и механизма тржишно усмерене привреде.

Остварење наведених реформи неопходна је претпоставка изласка из дугогодишње политичке, економске и социјалне кризе и укључења у европске интеграционе токове, па је про-

грамима републичких влада које су се смењивале у раздобљу након 2000. године управо то било утврђено као приоритетан задатак. Крупни кораци предузети су на плану преображаја наслеђеног нормативног и институционалног оквира како би се уподобили стандардима Европске уније и развијених земаља. Ипак, ни после пет година транзиције значајан број корених реформских мера садржаних у „почетном” идејном документу демократских политичких снага — *Програму Демократске опозиције Србије за демократску Србију*, није преточен у законске норме нити је заживео у подручју јавне политике.¹ Примера ради, услед нерешених питања будућности државне заједнице Србије и Црне Горе и коначног положаја Косова и Метохије, али и због међустраничких размирица о појединим решењима новог државног уређења, на снази је још увек *Устав Републике Србије* усвојен 1990. године у околностима деловања једнопартијског система власти, одсуства друштвеног консензуса и без потребног демократског легитимитета. Правно регулисање и спровођење процеса повраћаја имовине одузете после Другог светског рата у више наврата је одложено, чиме је посебно код потенцијалних страних инвеститора учвршћен став да у нашу земљу не треба улагати јер нема правне сигурности.

Попут других посткомунистичких земаља, чини се да је и у Србији постојање феномена корупције у скоро свим деловима јавног сектора и областима друштвених односа највећа препрека спровођењу корених реформи наслеђеног политичког и економског система. Више међународних и домаћих истраживања спроведених у последњих неколико година пружа о нашој земљи представу према којој корупција прети да озбиљно угрози темеље друштва. Према проценама степена присутности корупције у једном друштву на основу којих међународна невладина организација Transparency International сваке године саставља глобалну ранг листу, у раздобљу од 1999. до 2004. године Србија је заузимала места на

¹ Ради поређења шта је до сада спроведено од мера садржаних у *Програму Демократске опозиције Србије за демократску Србију* детаљније погледати овај документ који је доступан на: Интернет, www.g17plus.org.yu/srpski/files/aktiv/program/1.htm, 10. децембар 2005.

доњем делу листе — у групи веома корумпираних друштава.² Земље се рангирају према индексу опажања присуства корупције добијеног интервјуисањем пословних људи, академских истраживача и аналитичара ризика и његова вредност има распон од 0 до 10, где 0 представља највиши а 10 најнижи степен корупције. Места у горњем делу листе заузимају земље са ниским а у доњем са високим степеном присуства корупције. На пример, Србија је 1999. године (као део Савезне Републике Југославије) са Кенијом и Парагвајем заузимала 90. место на листи од укупно 99 ранжираних земаља, уз вредност индекса 2; 2004. године наша земља је заједно са Македонијом, Алжиром, Либаном и Никарагвом заузела 97. место на листи коју је сачињавало 145 држава, са индексом опажања корупције 2,7.³ Из овога се може закључити да је мера корупције у нашем друштву после политичких промена у најбољем случају незнатно смањена. О томе додатно сведоче ставови испитаника забележени у анкети коју је крајем 2004. године спровела агенција Мартен Боард Интернационал. Резултати анкете показали су да је корупција за већину грађана други највећи проблем у друштву (први је незапосленост) и главна препрека за убрзани економски развој земље и повећање животног стандарда.⁴

Штетно дејство корупције по покренут модернизацијски про-

2 Упоредити рангирање Србије увидом у следеће документе: *Annual Report 2000*, Transparency International, Берлин, 2000, п. 13; „Индекс перцепције корупције за 2003. годину”, Интернет, www.transparentnost.org.yu/dokumenti/d019.html, 2. децембар 2005.; „Индекс перцепције корупције за 2004. годину”, Интернет, www.transparentnost.org.yu/dokumenti/d020.html, 26. децембар 2005.

3 Наведено према: *Annual Report 2000*, оп. cit., п. 13; „Индекс перцепције корупције за 2004. годину”, оп. cit.

4 Више видети у: „Корупција као друштвени проблем”, *Пулс*, март–април 2005, стр. 70-2. Према анкети агенције Index Gallup International TNS спроведеној 2003. године половина испитаних грађана изнела је став да је степен корупције у друштву на истом нивоу као у време владавине Слободана Милошевића, док је једна петина грађана имала утисак да је корупција већа после петооктобарских промена. Наведено према: „шта грађани мисле о корупцији?”, *Пулс*, јун–јул 2003, стр. 66-7.

цес није искључиво плод опажања грађана — непосредних „жртва“ присуства овог друштвеног феномена у раду јавне управе, већ и став више међународних организација које прате усвајање и примену стандарда развијених земаља у Србији. Упозорење о разорном утицају корупције на ток транзиционе реформе пружила је новембра 2005. године Европска комисија у годишњем извештају о напредовању Србије и Црне Горе ка пуноправном чланству у Европској унији. Према наводима из извештаја, поред политичког утицаја на рад јавне администрације и правосуђа, притисака организованог криминала и ометања реформи од стране појединих делова војног и система државне безбедности, висок ниво присуства корупције представља крупну структурну слабост која подрива функционисање крхких институција система и отежава успостављање владавине права.⁵ Европска комисија је посебно нагласила чињеницу да су власти упркос повећаној свести грађанског друштва о опасности корупције предузеле недовољан број мера како би се ефикасно суочиле са наслеђем ауторитарног поретка. Мањи број међународних антикорупцијских стандарда уграђен је у домаће законодавство и програме јавне политике. Темељни документи попут државне стратегије борбе против корупције усвајају се споро, донети закони и прописи примењују се селективно и недостају специјализоване институције и тела са јаким извршним овлашћењима за сузбијање кривичних дела са елементима корупције. Изостанак званичног и транспарентног спровођења поступка лустрације са јавних функција особа које су се огрешиле о закон и јавни интерес и процесуирања и кажњавања злоупотреба почињених пре и после политичких промена од 2000. године, отворио је питање истинског постојања воље владајуће елите да се одговорно суочи са корупцијом.

Ојачана свест домаће јавности о штетности корупције по функционисање институција система и темеље самог друштва у значајној мери је последица слободнијег извештавања

5 *Serbia nad Montenegro — Progress Report 2005*, COM (2005) 561 final, European Commission, Brussels, 9 November 2005, Интернет, http://europa.eu.int/comm/enlargement/report_2005/pdf/package/sec_1428_final_en_progress_report_cs.pdf, 22. новембар 2005, п. 10.

медија у раздобљу након политичких промена од 2000. године. Свакодневни написи о умешаности државних функционера и службеника у случајеве злоупотреба и појединачни напори истраживачког новинарства да се аналитички сагледају „дубљи”, мање видљиви негативни слојеви овог феномена, подстакли су грађане на јасније сагледавање погубности толерисања корупције по успех модернизације друштва и политичких институција. Ипак, нагло ширење јавног дискурса о корупцији као једном од основних текућих друштвених проблема чини се да је навело грађанску јавност на погрешан закључак да се ради о новом социјалном феномену, насталом у специфичним околностима међународног ембарга, владавине Слободана Милошевића и процеса транзиције. Погрешно опажање делом је проистекло из искривљених интерпретација новије националне прошлости заступљених у образовним програмима који су се смењивали после Другог светског рата: првобитно у складу са револуционарним наслеђем и социјалистичким идејама, а затим од деведесетих година минулог века сходно нараслим захтевима за обновом претходно маргинализоване националне свести. Тумачење настанка и развоја модерне Србије, у оба случаја, је било обележено стереотипним представама које су се састојале у оправдавању исправности сопствене нације у односу на суседне и штетних одлука владајућих елита утицајем спољних чинилаца.⁶ Идеологизована историјска свест нације обликована је идејом о друштвеном напретку као освајању слободе од окупатора а не као о освајању и ширењу подручја „унутрашњих” слобода и права грађана у односу на самовољу власти. На тај начин је из образовних програма у области националне историје, намерно или не, изостављено веома важно „поглавље” о чиниоцима и токовима унутрашњег политичког живота који су отежавали модернизацију српске државе и друштва. Ретке случајеве када је подучавање о препрекама модернизацијског процеса било уврштено у образовне програме карактерисала је пристрасна критика „старог

6 Више о идеологизацији националне свести кроз домаћи образовни систем видети у: Дубравка Стојановић, „Удјбеници историје као огледало времена”, у: *Увод у мировне студије*, Драган Попадић (прир.), Група Мост, Београд, 2000, стр. 93-122.

режима” утемељена на ставовима важеће политичке идеологије. Разматрање порекла и улоге корупције у развоју модерне Србије представља део недостајућег „поглавља” националне историје које би требало да укаже на постојано присуство овог друштвеног феномена у нас у протекла два века.

Временску (историјску) постојаност корупције као чињенице јавног живота потврдила су откривена сведочанства, записи и документи о настанку, цветању и пропасти бројних цивилизација и држава. Скоро да у познатој историји нема политичке заједнице где злоупотреба владарског положаја ради личног богаћења није макар у краћем раздобљу развоја обележила односе између оних који владају и оних којима се влада. Појави корупције посебно су били подложни делови управног апарата — претече савремене јавне администрације, који су помагали владару у обављању државних послова у пространим областима царства. Наговештај о постојању корупцијске праксе у српској средњовековној држави пружа санкција изречена у одредби 24 *Душановог законика*: „И ако се нађе црквени управник који је узео мито, да се уништи”.⁷ Поред тога, *Душанов законик* проглашен 1349. године стара се да спречи и друге видове злоупотреба власти на штету поданика, посебно оних који властитим радом и плаћањем дажбина доносе држави значајан приход. Тако је одредбом 120 прописано да „цариник царев (...) није властан сметати или задржати трговца, да му коју робу прода у бесцење (...)”.⁸ Упркос наведеним траговима о постојању злоупотреба власти у раздобљу средњовековне државности, феномен корупције неопходно је сагледати у контексту појаве грађанских идеја и дуготрајног процеса настанка демократских институција у Србији.

Међу бројним покушајима појмовног одређења чини се да је концепт корупције најтачније сажет у дефиницији Светске банке према којој је корупција „злоупотреба јавних овлашћења ради стицања приватне користи”.⁹ Како наведено схватање

7 *Душанов законик*, одредбе од 1 до 40, Интернет, www.dusanov-zakonik.co.yu/1-40s.htm, 20. новембар 2005.

8 *Душанов законик*, одредбе од 81 до 120, Интернет, www.dusanov-zakonik.co.yu/81-120s.htm, 20. новембар 2005.

поставља корупцију у оквиру јавног сектора који подразумева прецизно разграничен однос јавно–приватно и демократска држава–грађанско друштво, неопходно је ради ваљане анализе у околностима почетног стадијума развоја демократских институција овај друштвени феномен обухватити широм дефиницијом. Утолико се препоручује схватање Вита Танџија, аналитичара Међународног монетарног фонда, према којем корупција постоји тамо где се намерно одступа од начела непристрасности при одлучивању како би се извукло преимућство за себе или блиске особе.¹⁰ Концепт корупције непосредно је везан за демократски поредак. Демократски поредак почива на институционализованом учешћу грађана у јавним пословима — посредно, преко представника на различитим нивоима власти којима се мандат поверава на вишестраначким изборима, и непосредно путем референдума. Основна премиса демократског уређења је да су грађани укључени у процес одлучивања о питањима од општег значаја преко изабраних представника, који су дужни да у органима власти заступају и штите јавни интерес и непосредно су одговорни за смер и резултате јавне политике. Јавни интерес представља „сврху за коју они који савесно врше власт верују да је најподеснија за опште благостање друштва”.¹¹ Јавни интерес грађани дефинишу подршком програмима појединих политичких странака на изборима па је он заправо посредан одраз интереса победничке већине. Изабрана влада дужна је да се превасходно стара о јавном интересу, док јој јавне службе помажу у обликовању програма у различитим областима јавне политике и извршавају њене одлуке у оквиру додељених

9 Ian Bannon, “The Fight Against Corruption — A World Bank Perspective”, Consultative Group Meeting for the Reconstruction and Transformation of Central America, May 25-28, 1999, Stockholm, Интернет, www.iadb.org/regions/re2/consultative_group/groups/transparency_workshop6.htm, 12. децембар 2005.

10 Vito Tanzi, “Corruption Around the World”, IMF, *Staff Papers*, Vol. 45, No. 4, December 1998, Интернет, www.imf.org/external/Pubs/FT/staffp/1998/12-98/pdf/tanzi.pdf, 27. децембар 2005, п. 7.

11 Gerard Carney, “Conflict of Interest: Legislators, Ministers and Public Officials”, Интернет, www.transparency.org/documents/workdpapers/carney/3c-codes.html, 5. децембар 2005.

надлежности. Обавеза органа власти је да делују у складу са демократски артикулисаним јавним интересом и да га штите, јер грађани измирењем пореских дажбина из сопствених прихода плаћају рад јавних служби. Корупција по дефиницији представља нарушавање јавног интереса јер подразумева незаконито стицање приватне користи појединаца или мањине на рачун већине грађана. Присуство корупције у раду државних функционера и службеника сужава могућност грађана да уживају уставом и законима зајемчена права и да коришћењем јавних услуга решавају свакодневне животне проблеме. На тај начин постепено ишчезава непосредна веза грађана и изабране власти и обављање јавних послова постаје привилегија моћника.

Сагледавање односа корупције и развоја модерне српске државе захтева разматрање дејства више међусобно повезаних чинилаца. Историјске околности које су кроз деветнаести и двадесети век пратиле обнову српске државотворне и националне идеје нису погодивале покретању трајнијих политичких процеса који би учврстили демократске установе и благотворно деловали на јачање грађанског друштва и тржишне привреде. Насупрот томе, историјске околности повољно су утицале на стварање толерантног става према корупцији. Прекид средњовековне државности проистекао из превласти Отоманског царства и Хабсбуршке монархије на простору Балкана усмерио је већи део националне енергије у непрестане покушаје да се поврати изгубљена независност или макар стекну ограничена права на аутономију. Неуспех оружане борбе против надмоћног освајача ставио је у први план коришћење дипломатских средстава. У борби за аутономију коју Карађорђе није успео да оконча војевањем у годинама Првог српског устанка, успех је донела тактика кнеза Милоша Обреновића у виду поткупљивања отоманских велможа који су, речено савременим језиком, били функционери у државном апарату Отоманског царства. У циљу обезбеђења опстанка и што повољнијег положаја сународника истим методом служиле су се вође дела српског народа који је живео под влашћу Хабсбуршке монархије.¹² Пошто је

12 Борис Беговић и Бошко Мијатовић (урс.), *Корупција у Србији*, Центар за либерално–демократске студије, Београд, 2001, стр. 25.

„стратегија подмићивања” дала добре резултате на плану ширења права на аутономију и погодовала стварању предуслова за национално осамостаљење, корупција у традиционалном систему вредности није нужно стекла негативни предзнак.

Прегнуће националне елите било је кроз читав деветнаести век све до Првог светског рата усмерено на остварење идеала слободе, независности и уједињења сународника — касније и припадника других јужнословенских народа, у заједничку државу. Циљ коначног решавања српског националног питања — високо постављен у односу на слабе унутрашње снаге младе Србије и тешко остварив услед спољнополитичких околности, био је вреднован сходно етичким мерилима садржаним у националној епизи и митологији, те на основу тога беспоговорно надређен реалној потреби за модернизацијом. Приоритет борбе „за крст часни и слободу златну” неминуно је водио даљем одлагању унутрашње стабилизације државе, увођења модерних политичких и друштвених институција и подстицања привредног развоја — за неко будуће, мирније време. Стална претња безбедности Србије и тешко стеченој независности проузрокована покушајима великих европских сила да остваре империјалне тежње на Балкану додатно је прекидала, ометала и успоравала демократизацију подручја јавне политике. Потребу за националним јединством у одбрани стечене државности често су злоупотребљавали владари и политичке елите како би прибавили легитимитет за волунтаристичко владање, прикрили бројне незаконитости и оповргли критику упућену из редова опозиционих странака. На пример, кнез Милош је лично богаћење засновано на неограниченој власти помогнутој чиновничким апаратом осигурао тако што је стално подстицао страх у народу да је боље да њему плаћају веће порезе него да се врате Турци, док је од отоманске власти извлачио корист како би наводно умирио незадовољан народ.¹³ Животни пут Милоша Обреновића од сиромашног пастира до најбогатијег човека Балкана прве половине деветнаестог века у наредним децени-

13 О начинима богаћења кнеза Милоша на рачун народа опширније погледати у поглављу ове књиге „Корупција у време владавине Милоша Обреновића” аутора Владана Јовановића.

јама постаће привлачан узор бројним политичарима како се злоупотребом поверених јавних овлашћења могу некажњено имовински обезбедити породица, родбина и будући нараштаји. Чини се да је, додуше у измењеним околностима политичког живота обележеног вишестраначјем, у примени кнежевог обрасца богаћења најуспешнији био Никола Пашић. Дугогодишњи вођа Народне радикалне странке и српски премијер у више наврата неоспорно је много урадио за националне интересе али чињеница да је иако рођен као син сиромашних сељака оставио једно од највећих богатстава у Краљевини Југославији, наводи на сумњу да је Пашић веома вешто успео да „усклади” личне интересе са државничким пословима.¹⁴

Схватање јавне функције као својеврсног феудалног поседа из којег се „леgitимно” могу убирати „допунски” приходи ради достизања личног и породичног благостања, делом је било последица менталитета дуго обликованог у тешким условима живота под страном влашћу. Вишевековни прекид националне државности утицао је на губитак идеје о држави и њеном значају за напредак једног друштва, нараслом у деветнаестом столећу са већом улогом владе у подстицању привредног раста. Визија уређења и модернизације српског друштва није успела да код већег дела тадашње елите надвлада уску визију егоистичног бега из сиромаштва, макар она укључивала незаконите радње и штету на рачун суграђана. Бекство елите од одговорности за национални развој може се објаснити ослањањем на резултате бројних психолошких истраживања, према којима се у процесу сазревања јединке (и читавих колективитета) одговорност не јавља уколико јој се не поверавају различити видови дужности и слободног делања.¹⁵ Социјално–психолошке разлоге приклањања кору-

14 Националне заслуге Николе Пашића оспорила је поред штампе и домаћа књижевност тог времена, посебно у виду сатире „Вођа” у којој је писац Радоје Домановић кроз главни лик направио алузију на штетност рада предводника радикала.

15 Милан Матић, „Одговорност”, у: Милан Матић (гл. ред.), *Енциклопедија политичке културе*, Савремена администрација, Београд, 1993, стр. 771.

пцијском обрасцу понашања у обављању јавних послова можда је најлуцидније изложио швајцарски криминолог Арчибалд Рајс у тестаментарном обраћању нашем народу, насловљеном „чујте, Срби!“:

„Нисте велики радници. (...) Треба ипак рећи да се код вас тај недостатак радне енергије објашњава на два начина. Најпре, под турском влашћу вам је и најжешћи рад мало користио. Од њега се богатио само ваш угњетач. (...) Најамбициознији су се задовољавали скромним благостањем. (...) Данас су, иако релативно мало раде, многи од вас постали похлепни. Долазили су у додир са другим земљама пре великог рата, а нарочито током њега. Видели су раскош великих западних градова и задивила их је видљива моћ новца, а нису увидели шта је у њој лажно. Када су се вратили кући, желели су да се по сваку цену обогате, али не великим и поштеним радом. Присетили су се својих некадашњих турских господара, па су кренули њиховим примером у корупцију. И тако се у ову земљу, која је некад била земља суште честитости, увукла одвратна корупција (...).¹⁶

¹⁶ Швајцарски криминолог Арчибалд Рајс стигао је 1914. године на позив краљевске владе у Србију како би упознао свет са злочинима које је аустроугарска војска починила над српским цивилима у Мачви и Подрињу. Рајс је био званични и неутрални иследник српске владе и војске а као ратни извештач објављивао је чланке о страдању српског народа у угледним и тиражним европским часописима. Након завршетка рата Рајс се ангажовао у Одсеку за документацију ратних злочина при Министарству иностраних послова Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца и Министарству унутрашњих дела, где је основао двогодишњу полицијску школу. Потом је радио посао вештака за фалсификоване новчанице у Народној банци. После готово деценије и по проведене у Србији, Рајс разочаран моралном декаденцијом народа чијој се храбрости дивио у Првом светском рату саставља 1928. године својеврсан политички тестамент „чујте, Срби!“, објављен постхумно на сопствени захтев. Делови из тестаamenta наведени су према: Арчибалд Рајс, „чујте, Срби!“, *Српско наслеђе*, број 4, април 1998, стр. 11.

Мањак просветитељске енергије домаће интелигенције у националном послу упознавања већине неписменог становништва са демократским идејама представљао је додатну препреку модернизовању српског друштва и државе. Мисао Шарла Монтескјеа да није довољно изградити демократију за народ већ је неопходно васпитати народ за демократију није схваћена у ученим круговима, који су грађанским идејама више били привржени на речима него на делу. Одсуство личног осећања дужности према осталим члановима заједнице у поступању и сношења последица за учињено допринело је да интелигенција уместо предводника ширења подручја грађанских слобода и права, практиковањем корупције постане кривац за њихово ограничавање и гушење. Јован Цвијић је јавном писму од 1907. године оштро упозорио интелигенцију да треба да ради на националним питањима тако да се потпуно изгубе лична таштина, сујета и тежње за положајима.¹⁷ Цвијић је подсетио да су рад и дела основни принцип просвећене демократије и да због тога сви јавни радници морају да теже да спремом и стварним радом праћеним успесима себе препоруче за јавне функције.¹⁸ Незрелост ученог слоја људи у промовисању демократије може се у извесној мери оправдати сталним смењивањем елита проузрокованог честим ратовима и бунама, при чему су образоване елите по правилу наслеђивале необразоване; када би се ове цивилизовале долазило је до нове промене и обнављања „злосрећног круга”.¹⁹ На тај начин елите су морале да изнова просвећују себе док је већина народа остала на маргинама процеса демократизације чији је домашај ионако био повремен и кратког даха.

Стабилизација вишестраначке демократије у Србији у раздобљу од 1903. до 1914. године није услед кратког трајања

17 „Јован Цвијић о националном раду 1907. године”, наведено према: *Српско наслеђе*, број 10, октобар 1998, стр. 8.

18 *Ibid.*, стр. 11.

19 О односу домаће интелигенције и демократске традиције више видети у: Весна Пешић, „Демократске традиције у Србији и излазак из кризе”, у: *Увод у мировне ситуације*, Драган Попадић (прир.), Група Мост, Београд, 2000, стр. 63-73.

значајније допринела учвршћивању грађанских политичких вредности нити је уздрмала постојеће корупцијске механизме. Могућност несметаног и некажњеног богаћења злоупотребом јавних функција и уживањем привилегија на свим нивоима власти природно је утицала на повећање „тржишне цене” државног положаја. Декларативни карактер залагања домаће елите за идеју модернизације избио је у први план. Учесће у страначком животу постало је уносно занимање па се значајан број учених људи преусмерио у професионалне политичаре. Перспектива незаконитог извлачења профита из обављања јавних функција наметала је одбрану владајућег положаја по сваку цену што је довело до заоштравања политичке борбе. Идејно сиромашна и вођена у нетолерантном амбијенту, страначка борба попримила је елементе фанатизма и наметнула разумевање политике кроз однос пријатељ–непријатељ. У контексту одбране привилегија, владајуће политичке снаге увек су се представљале као аутентични тумачи воље грађана и заштитници националног интереса, док је критика опозиционих странака проглашавана актом издаје и сарадње са туђинском влашћу.²⁰ Примера ради, Народна радикална странка наглашавала је страдање сопствених присталица у време владавине династије Обреновић у намери да дисквалификује критике политичких противника и прибави ауторитет појединим одлукама.²¹ Ипак, подударане личних интереса политичара из супротстављених тора превадало је понекад страначке размирице и непријатељство манифестовано у јавном деловању. Арчибалд Рајс је наслутио позадину „неприродних” приближавања власти и опозиције: „Разне политичке странке су се силно међусобно вређале ради властите рекламе, али су се добро чувале да не забразде дубоко пошто су добро знале да корупција није апанажа једне странке него свих”.²² Пракса толерисања лоших или неза-

20 О политичком животу Србије у раздобљу 1903. до 1914. године опширније погледати у: Dubravka Stojanović, „Politička kultura i modernizacija u Srbiji početkom 20. veka”, у: *Dijalog povestičara–istoričara* 3, Hans–Georg Fleck & Igor Graovac (прir.), Friedrich Naumann Stiftung, Zagreb, 2001, стр. 155–169.

21 Ibid., стр. 160.

22 Арчибалд Рајс, „чујте, Срби!”, оп. cit., стр. 16.

конитих одлука власти зарад задовољења приватних интереса тешко да је могла да допринесе истинској критичарској улози коју би опозиција требало да има у демократском поретку. Тиме је био додатно отворен простор за одступање власти од начела одговорности у обављању јавних послова и подстицање коруптивног понашања.

Одбрана привилегија стечених победом на изборима на што дужи рок претпоставља ефикасну контролу владајућих политичких снага над свим гранама власти, посебно над извршном. Чиновнички апарат био је у Србији (и касније Југославији) најважнији део извршне власти јер се у њеној надлежности налазило спровођење владајуће политике. Потпуна политизација јавног живота и свих области друштвених односа оличена у разврставању грађана на „пријатеље” и „непријатеље”, захтевала је да послушност чиновника са различитих нивоа хијерархије буде обезбеђена страначки мотивисаним одабиром чиновничког кадра. Уместо модернизације државне управе запошљавањем професионалних службеника чији би рад био заснован на непристрасности, стручном знању и вредноћи, на положаје су постављани послушни чланови или симпатизери владајуће странке. Поред тога, у државну службу примани су неквалификовани сродници, познаници и друге особе интересно повезане са појединцима из власти. О деловању разрађеног система негативног одабира чиновничког кадра веома пластично сведочи Рајс: „Кад се неки кандидат пријави на конкурс за неко место у министарству, не питају га: ‘шта знаш? Шта си радио досад? Шта си радио када је отаджбина била у опасности?’ Не, питају га: ‘У којој си странци? Који посланик те препоручује?’”²³ Од запослених чиновника очекивало се да заузврат гласају за странку—заштитницу и да јој осигурају гласове потчињених и да учествују или прикривају незаконите радње претпостављеног страначког колеге. Политизована јавна служба подразумевала је да у случају доласка друге странке на власт следи „талас” смењивања чиновничких кадрова претходне владе и постављања сопствених присталица. Замена „непријатељских” чиновника

---

23 Ibid.

„пријатељским” често је доследно спровођена дуж читаве државне хијерархије, све до шефа железничке станице или шумара. Неограничена моћ политичара на власти да узврате људима од поверења који су за страначке потребе обављали илегалне или послове на ивици закона, понекад је доводила до настанка корупцијских афера апсурдног садржаја. На пример, Никола Пашић је 1924. године у својству премијера извршио снажан притисак на Министарство шума и руда и одлучивање локалног суда у Пећи како би противзаконитом доделом дела поседа манастира Дечани узвратио његовом човеку од поверења Пуниши Рачићу. Пашић је преко ресорног министра утицао на суд да вредан шумски посед који је краљ Стефан Дечански поклонио манастиру пренесе у Рачићево власништво.²⁴

„Преливање” корупције са виших нивоа власти на ниже подражавањем злоупотреба јавних функција министара и председника влада од стране ситних чиновника, проузроковало је неконтролисано ширење корупције у државној администрацији. Утапање Краљевине Србије у Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца (касније преименовану у Краљевину Југославију) додатно је подстакло тежње за стицањем личне користи на рачун јавног интереса, јер је пространија држава са већим бројем становника пружала могућности за уносније злоупотребе. Скоро да није постојала јавна служба а да тадашња штампа није писала о откривеним случајевима корупције чиновника. Корупцијски механизам успостављан је између грађана који су покушавали да реше свакодневне животне проблеме и полицајаца, порезника, писара, учитеља, машиновођа, шумара и других који су одлагањем пружања јавне услуге уцењивали суграђане и извлачили материјалну корист.²⁵

Ипак, најкрупнија афера откривена у чиновничком апарату

24 Детаљније о афери видети у поглављу ове књиге „Афера око шумског поседа манастира Дечани” аутора Горана Антонића.

25 О злоупотребама чиновника у првој Југославији више видети у поглављу ове књиге „чиновничка корупција у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца” аутора Александра Р. Милетића.

међуратне Југославије настала је у области додира привреде и државе — интересним повезивањем предузећа „Нашичка творница танина и пропила д.д”, огранка једне моћне француске компаније, и више десетина јавних функционера и службеника. Корупцијски ланац успостављен је са циљем да компанији омогући максимализацију профита прилагођавањем закона и прописа пословним интересима, добијањем уносних концесија, незаконитим стицањем непокретне имовине и заштитом од кривичног гоњења.²⁶ Највеће злоупотребе чињене су на Косову и Метохији и у Македонији, јер је услед дугогодишњег занемаривања у националној политици развоја у касније ослобођена и у Србију интегрисана подручја у службу упућиван или регрутован најлошији чиновнички кадар. У службу су постављани људи без икаквих квалификација или чак кажњавани због крађе и других кривичних дела, па не чуди што је корупција у јужним деловима земље прерасла у отворено насиље, отимачину и држање у притвору невиних грађана.²⁷

Рад државног апарата утемељеног на превласти политике над струком тешко да је могао да осигура заштиту јавног интереса и спречи ограничавање слобода и права грађана, које је доносило противправно поступање чиновника мотивисано митом. Дисфункционалан чиновнички апарат није имао организациони нити људски капацитет неопходан за ефикасно спровођење озбиљне политике унутрашње модернизације, чак и да је нека од српских или југословенских влада донела такав стратешки програм развоја. Највише је недостајала истинска воља владајуће елите да сузбије корупцију, отвори простор за изградњу и јачање демократских институција и процеса и тиме уведе Србију у ред модерно уређених друштава. Упркос прокламованом залагању низа влада различитих

26 Опширније о скандалу прочитати у поглављу ове књиге „Корупција државних чиновника у Нашичкој афери” аутора Горана Антонића.

27 О корупцијској пракси чиновника на Косову и Метохији и у Македонији више видети у поглављима ове књиге „чиновничка корупција у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца” аутора Александра Р. Милетића и „чиновничка корупција на Косову и Метохији у периоду државноправног провизоријума аутора Горана Антонића.

политичких опредељења у српској (и потом првој југословенској држави) за законито и поштено владање, већина откривених корупцијских афера у врху власти или је прикривана политичким интервенцијама или су актери услед недостатка доказа били ослобађани оптужби или благо кажњавани. На пример, први крупан корупционашки скандал откривен 1873. године у време владавине кнеза Милана Обреновића окончан је ослобађањем од свих оптужби министра војног Јована Белимарковића, одлуком већине посланика Скупштине донетом уз посредан притисак кнеза Милана.²⁸ У појединим случајевима родбински односи били су довољан гарант некажњеног бављења незаконитим пословима на штету државног буџета, о чему сведочи пример Радета Пашића, сина Николе Пашића, који је захваљујући очевој заштити учествовао у десетинама противправних послова уговорених на непосредну штету грађана и никада није дошао под удар кривичног закона.²⁹ Једину озбиљну иницијативу да се сачини нормативни и институционални оквир за сузбијање корупције покренула је 1926. године опозиција у сарадњи са Хрватском сељачком странком (чланицом тада владајуће коалиције предвођене Пашићевим радикалима), револтирана управо корупцијским скандалима Радета Пашића. Основан је посебан анкетни одбор у парламенту са задатком да сачини извештај о корупцијским аферама и изради предлог закона против корупције. Вођен интересом очувања власти по сваку цену Никола Пашић је утицајем на краља Александра Првог Карађорђевића, изазивањем кризе владе, ограничавањем овлашћења анкетног одбора и уз напоре радикалских чланова на одуговлачењу његовог рада, успео да коначан извештај обликује сходно страначким интересима и тиме неутралише антикорупцијску кампању опозиције.

---

28 Ток овог случаја опширније видети у поглављу ове књиге „Афера Белимарковић — непотизам и корупција у Кнежевини Србији” аутора Александра Р. Милетића.

29 О незаконитим пословима Рада Пашића прочитати детаљније у поглављима ове књиге „Сточна афера” и „Афера Адамстал”, аутора Горана Антонића.

Помирљив став домаће јавности према постепеном прерастању корупције у основни образац комуникације власти и грађана значајно је успорио развој модерне српске државе. Формално успостављање демократских институција доношењем модерних устава и закона само по себи није било довољно да се грађани уживањем политичких права равноправно укључе у вођење јавних послова. Уставне гаранције грађанских права чине формалан елемент демократског поретка. Формална права да се одлучује о судбини државе нису довољна, јер постају ефективна само уколико их владајућа елита поштује у практичном деловању.³⁰ Ако формална права представљају само „мртво слово на папиру” онда грађанска јавност има пуну одговорност у преузимању корака неопходних да владајуће политичке снаге примора да поштују уставне норме или да их предвиђеним изборним процедурама замени другим снагама. Уколико постојање ефективних демократских институција претпоставља да грађани прихватају систем политичких вредности који почива на осећању потребе за активним учешћем у одлучивању о јавним пословима, за изражавањем незадовољства владајућом политиком кроз јавне протесте и на способности артикулације индивидуалних и колективних интереса у виду организованог групног деловања. Описан систем вредности у теорији се назива демократским или партиципативним типом политичке културе.³¹ Појам политичке културе обухвата део опште културе једног друштва који садржи вредности, уверења, ставове, симболе, склоности и обрасце понашања у односу на опште услове заједничког живота, као и на избор правца и циљева укупног друштвеног развоја.³² Када политичка култура једног народа за највише вредности узима умереност,

30 Ronald Inglehart and Christian Welzel, “Political Culture and Democracy: Analyzing Cross-Level Linkages”, www.worldvaluessurvey.org/Upload/5_Ecolfal3.pdf, 29. децембар 2005, п. 11.

31 Више видети у: Ендру Хејвуд, *Политика*, Клио, Београд, 2004, стр. 380-3.

32 Милан Матић, „Политичка култура”, у: Милан Матић (гл. ред.), *Енциклопедија политичке културе*, Савремена администрација, Београд, 1993, стр. 830.

толерантност, уљудност, одговорност, знање, рационалност, ефикасност и партиципацију може се рећи да постоји потенцијал за развој демократског процеса у јавном животу.³³ Због тога је демократска политичка култура предуслов ефективних демократских институција.³⁴

Дуготрајан положај Срба као грађана другог реда у апсолутистички устројеним царствима — Отоманском и Хабсбуршком, спречио је настанак партиципативног или демократског типа политичке културе. Одсуство учешћа у власти и могућности уживања чак и минималних права у односу на императорску власт у великој мери је утицало на успостављање поданичке политичке културе као преовлађујућег типа политичке културе у нас. Главно обележје поданичке политичке културе огледа се у уверењу чланова политичке заједнице да је област вођења јавних послова неприступачна. У таквом социјалном амбијенту људи не поседују развијене потребе које би их подстакле да остваре самосталан утицај на процес доношења одлука.³⁵ Пошто су многи нараштаји живели као поданици туђинске власти од које су имали више штете него користи, политичка социјализација допринела је да елемент политичке културе постане дубоко неповерење према власти уопште, сажето исказано у народној изреци „кадија те тужи, кадија ти суди”.³⁶ Отуђеност у комуникацији са представницима власти у обновљеној српској држави произвела је код људи осећај беспомоћности. Интензивнији однос власти и грађана најчешће се остваривао у функцији мобилизације становништва за вођење ратова, при чему је уживање права занемаривано а испуњавање обавеза наглашавано. Власт је у друштвеном окружењу доминације

33 Наведено према: S. M. Rahman, “Building Political Culture Anew”, Internet, http://www.friends.org.pk/rahman/building_20political.htm, 17. новембар 2005.

34 Ronald Inglehart and Christian Welzel, “Political Culture and Democracy: Analyzing Cross-Level Linkages”, *op. cit.*, p. 20.

35 *Ibid.*, стр. 834.

36 „Политичка социјализација је процес у којем појединци стичу политичка уверења и вредности и којим се они преносе с поколења на поколење”. Наведено према: Ендру Хејвуд, *Полиџика*, *op. cit.*, стр. 387.

по природи конзервативног сељаштва доживљена као господар живота и смрти којег не треба изазивати већ напротив одобривољити поклонима, заправо митом. Тако је корупција у функцији одржања егзистенције и решавања свакодневних животних проблема по сили нужде прихваћена и временом прерасла у својеврсан локални обичај. Чињеница да грађани нису властите интересе и права могли да остваре институционалним путем већ једино кроз неформалне корупционашке структуре, додатно је подрила идеју демократије и тиме сузила могућност да демократски поредак истински заживи и убрза модернизацију Србије.

Ауторитаран образац понашања доминантан у патријархално устројеном српском друштву представљао је угаони камен поданичког типа политичке културе који је додатно успорио модернизацијски процес. Ауторитаризам је према Ериху Фрому један од механизма „бекства од слободе” који се манифестује у тежњи човека да одустане од независности појединачног ја како би га сјединио са неким или нечим изван себе и тиме стекао снагу која му недостаје.³⁷ Појединац укида властито ја и савладава неподношљив осећај немоћи тако што постаје део моћније целине, најчешће неког вида колективитета попут нације. На тај начин појединац губи слободу и интегритет али пошто учествује у моћи стиче ново уточиште, које га ослобађа доношења одлука и „штеди” га од коначне одговорности за сопствену судбину. Ауторитарни карактер одликује издржљивост у трпљењу судбине без роптања, а не храброст да се оно оконча. Према Фромовом тумачењу „хероизам ауторитарног карактера не састоји се у мењању судбине већ у потчињавању судбини”.³⁸ Ауторитарни карактер појединаца обликован у време туђинске власти пренесен је еволутивним путем на друштвени карактер читавог српског народа па је покорност постала једно од основних обележја политичке традиције. Патријархална грубост очева у виду честог кажњавања деце и покорност мајки очевима, односно мужевима, појачали су „рајински менталитет” нашег

---

37 Ерих Фром, *Бекство од слободе*, Напријед, Нолит и Аугуст Цесарец, Загреб, 1984, стр. 103.

38 Ibid., стр. 123.

народа.³⁹ Склоност ка трпљењу самовољног поступања носилаца власти олакшала је успостављање неформалних мрежа корупције. Грађани су у оправданом страху да егзистенцијална питања неће моћи да реше институционалним путем избегавали законом предвиђене процедуре и чиновницима се обраћали „у четири ока”. Хроничан мањак грађанске храбрости да се наметнути корупцијски однос раскине подстакао је, а потом временом продубио, неповерење народа у значај демократије за остварење личног благостања. Прагматична процена грађана да ће једино ход „линијом мањег отпора” донети резултате у комуникацији са државним апаратом подрила је темеље демократског поретка при самом покушају његове изградње.

Центар за менаџмент и Институт за криминолошка и социолошка истраживања су 2005. године објавили књигу *Корупција* чиме је одговорено на потребу да и на нашем језику постоје одговарајући стручни извори који ће омогућити стицање и продубљивање знања о феномену корупције. Књига *Корупција и стварање модерне српске државе* је следећи корак ? одговор на потребу да се ти извори допуне тако што би се понудила студија случајева као форма конкретних примера појаве корупције. У том смислу ова књига представља практикум за проучавање узрока и последица корупције.

Уређивачки напор приређивача је био усмерен на осветљавање догађаја из прошлости у контексту појаве корупције који су остали ван видокруга српске научне и шире културне јавности, нудећи садржај који полемиче са стандардима у разумевању улоге неких од најзначајнијих личности из времена стварања модерне српске државе. У том смислу су поступање и догађаји описани у књизи подсећање на корен сукоба у друштву (увек је повезан са настојањем да се спроведе претежнији, важнији интерес), на поверење (јавности жели да види на власти људе у које може да има

39 „Сусрети: др Владета Јеротић, неуропсихијатар и књижевник”, *Дневник*, 25. новембар 1998. Наведено према: „Владета Јеротић — избор интервјуа и новинских текстова”, Пројекат „Растко”, Интернет, www.rastko.org.yu/filosofija/jerotic/kliping.html, 25. децембар 2005.

поверење), на значај и последице ревизије историје, као и на узрочнопоследичну везу трагања и налажења у контексту погрешних идентите као прибежишта једног друштва.

Извори коришћени у књизи већином необјављена архивска грађа, а сада су доступни не само историчарима већ и најширој јавности. Захваљујући ауторском приступу у обликовању текстова у књизи *Корупција и сиварање модерне српске државе*, чињенице о којима та грађа говори су на такав начин доведене у логички след, да резултат представља потпун одговор на основни задатак историчара, посебно и зато што нам нуди „разумевање прошлости као некад плуралне стварности, односно другости прошлости“ (Латинка Перовић). Ова својеврсна хроника тзв. лоше праксе у управљању јавним добрима и јавним интересом, указује и на могућности историјског научног метода да допринесе савременом дискурсу јавне политике на основу препознавања сличности и аналогије. Управо поука у циљу подизања свести о разарајућим последицама корупције у ком год времену се испољавала, била је намера аутора ове књиге.

КОРУПЦИЈА У ВРЕМЕ ВЛАДАВИНЕ МИЛОША ОБРЕНОВИЋА

Владан ЈОВАНОВИЋ

Кнез Милош Обреновић владао је Србијом у два наврата: од 1815. до 1839. и од 1858. до 1860. године, а афирмисао се после слома Првог српског устанка када су га Турци амнестирали и промовисали у обор-кнеза рудничке, крагујевачке и Чачанске нахије. Намера Турака да постављањем српских старешина умире народ није успела, пошто је већ 1815. године букнуо Други српски устанак управо под вођством једног од њих — Милоша Обреновића. Страх цариградске Порте да више војних победа устаника не доведе до мешања европских сила утицао је на брзо постизање договора између Милоша и Марашли Алипаше о заједничкој српско-турској управи у Београдском пашалуку.¹ Српски кнез је непрекидно слао депутате у Цариград не би ли добио писане гаранције обећаних повластица, при чему се није либио ни подмићивања турских великодостојника. Упоредо је учвршћивао личну власт, одузимајући београдском везиру функције. Успон кнеза Милоша у „полумрачној Србији” био је усредсређен на два циља: обнову независне српске државе и оснивање династије. Стога је врхунац његове дипломатске активности било добијање Хатишерифа издатих 1829, 1830. и 1833. године сагласно турско-руским уговорима, на основу којих је Србија стекла све елементе државе деветнаестог века. Вазални положај је постепено прерастао у форму без садржаја, а султанским Бератом из 1830. године Милошу Обреновићу је признато наследно кнежевско достојанство.²

---

1 Висока Порта је био дипломатски назив за турску царску владу.

2 Хатишериф је био свечана султанова повеља, док је Бератом (декретом или указом) султан додељивао звања, одликовања и поседе.